

O'ZBEKISTONDA CHO'KINDI BILAN BOG'LIQ ISHLARNI MUVOFIQLASHTIRISH VA NAZORAT QILISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Shonazarov Z

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida oqova suvlarni tozalash jarayonida hosil bo'ladigan cho'kindilar (loylar) bilan bog'liq ishlarni muvofiqlashtirish va nazorat qilish tizimidagi mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiya etilayotgan yechimlar tahlil qilinadi. Sanoatlashtirish, urbanizatsiya va aholi sonining ortib borishi oqibatida cho'kindilar hajmi oshmoqda. Shu bilan birga, ularni boshqarishdagi tizimli muammolar atrof-muhit va jamoat salomatligiga xavf tug'dirmoqda. Maqolada normativ-huquqiy bo'shliqlar, texnik va institutsional muvofiqlashtirish muammolari hamda xalqaro tajribaga asoslangan takliflar yoritilgan.*

Kirish

O'zbekiston Respublikasida oqova suvlarni tozalash sohasida muayyan yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, hosil bo'ladigan cho'kindi (loy)ni to'plash, tashish, saqlash, qayta ishlash va utilizatsiya qilish bilan bog'liq faoliyatlar hali ham markazlashmagan va tizimli muvofiqlashtirishga muhtoj. Cho'kindi bilan bog'liq ishlar bir nechta tashkilotlar, jumladan "O'zsuvta'minot", mahalliy hokimliklar va sanitariya xizmatlari tomonidan alohida-alohida amalga oshirilmoqda. Bu esa resurslarning takroriy sarflanishiga, monitoring va nazoratdagi bo'shliqlarga olib kelmoqda.

1. Muvofiqlashtirishdagi asosiy muammolar

1.1. Normativ-huquqiy kamchiliklar

O'zbekiston qonunchiligida cho'kindi bilan ishlashga oid aniq va batafsil

normativ hujjatlar mavjud emas. Me'yoriy hujjatlar ko'pincha umumiy suv xo'jaligi faoliyatiga qaratilgan bo'lib, cho'kindi bilan ishlash jarayonlari (dewaterizatsiya, quritish, kompostlash, yoqish va b.) haqida yetarli tafsilotlar berilmagan. Mazkur bo'shliqlar amaliyotda huquqiy chalkashliklar va mas'uliyatni aniqlashtirishdagi muammolarni yuzaga keltiradi.

1.2. Tashkiliy institutlararo nomuvofiqlik

Cho'kindilarni boshqarish bilan bog'liq faoliyat bir nechta vazirlik va idoralar o'rtasida taqsimlangan. Misol uchun, Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi chiqindilarni ekologik xavfsiz utilizatsiyasini nazorat qiladi, Sog'liqni saqlash vazirligi sanitariya talablariga javobgarlikni o'z zimmasiga oladi, "O'zsuvta'minot" esa texnik ishlov jarayonlariga mas'ul hisoblanadi. Ushbu institutlararo nomuvofiqlik amalda monitoring, hisob-kitob va qaror qabul qilishda samarasizlikka olib keladi.

1.3. Moliyalashtirish va texnologik yetishmovchilik

Cho'kindi bilan bog'liq ishlarga yetarli miqdorda mablag' ajratilmaydi. Ko'plab tozalash inshootlari texnologik jihatdan eskirgan bo'lib, yuqori darajadagi loyni quritish yoki energiya olish imkoniyatiga ega emas. Shu sababli, ko'plab hollarda cho'kindi oddiygina poligonlarga tashlab yuboriladi.

2. Nazorat qilishdagi asosiy muammolar

2.1. Monitoring tizimining yetarli emasligi

Ko'plab viloyatlarda cho'kindi miqdori va sifati bo'yicha muntazam monitoring yo'lga qo'yilmagan. Cho'kindi tarkibida og'ir metallar, azot, fosfor, patogenlar bo'lishi mumkin. Bu esa uni qishloq xo'jaligida foydalanishga xavf tug'diradi. Ammo mazkur tarkibiy elementlar bo'yicha laboratoriyaviy

tekshiruvlar juda kam amalga oshiriladi.

2.2. Ma'lumotlarning markazlashmaganligi

Ma'lumotlar alohida idoralar tomonidan turli shakllarda to'planadi va ular orasida yagona axborot bazasi mavjud emas. Bu esa vaziyatni tahlil qilish, resurslarni rejalashtirish va kelajakdagi strategik qarorlarni qabul qilishga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

3. Yechimlar va tavsiyalar

3.1. Yagona institutsional koordinatsiya markazini tashkil etish

Cho'kindilar bilan bog'liq barcha ishlarni muvofiqlashtiradigan yagona markaz yoki vakolatli idora tashkil etilishi kerak. Bu markaz idoralararo axborot almashinuvi, standartlarni ishlab chiqish va loyihalarni birlashtirish bo'yicha muhim rol o'ynashi mumkin.

3.2. Huquqiy-me'yoriy bazani kuchaytirish

Cho'kindilarni to'plash, saqlash, tashish, qayta ishlash va utilizatsiya qilish bo'yicha alohida texnik reglament va sanitariya me'yorlarini ishlab chiqish zarur. Shuningdek, har bir tozalash inshooti uchun cho'kindi monitoringi bo'yicha majburiy hisobot shakllarini joriy etish foydali bo'ladi.

3.3. Zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish

Biogaz olish, termo-oksidatsiya, quritilgan loyni o'g'it sifatida ishlatish kabi ilg'or texnologiyalar xalqaro amaliyotda muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. O'zbekistonda ham bunday loyihalarni xususiy sektor ishtirokida amalga oshirish maqsadga muvofiq.

3.4. Markazlashgan monitoring tizimi yaratish

Cho'kindi sifati va miqdori bo'yicha doimiy monitoring olib borish, ushbu ma'lumotlarni raqamli axborot tizimiga kiritish va u orqali tahlil qilish strategik boshqaruvni sezilarli darajada yaxshilaydi. Har bir viloyat markazida zamonaviy laboratoriyalar tashkil etilishi kerak.

Xulosa

O'zbekiston cho'kindi bilan bog'liq ishlarni samarali muvofiqlashtirish va nazorat qilish sohasida hali ko'plab muammolarga duch kelmoqda. Tashkiliy nomuvofiqlik, normativ-huquqiy bo'shliqlar, texnologik imkoniyatlarning yetishmasligi va monitoringning sustligi bu sohada sezilarli to'siq bo'lib turibdi. Ammo yagona koordinatsiya mexanizmlarini yaratish, texnologik modernizatsiya, axborot tizimlari joriy etilishi va xalqaro tajribadan foydalanish orqali bu muammolarni hal etish mumkin. Bu esa nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlaydi, balki iqtisodiy resurslarni tejash va barqaror rivojlanishga xizmat qiladi.